

Prof. dr Munitlak Ivanović Olja¹

Univerzitet Educons, Fakultet poslovne ekonomije, Sremska Kamenica

NEOLIBERALNA DOKTRINA – RAZLOG EKONOMSKE KRIZE I FAZE RECESIJE U PRIVREDNOM CIKLUSU²

Apstrakt: Cilj rada je ukazati na vezu između neoliberalizma, koji je bio glavna ekonomska doktrina poslednjih 15 godina, sa početkom krize kao dela privrednih ciklusa. Savremena analiza privrednih ciklusa prati njihovo kretanje prema fazama: recesija, dno, oporavak i vrh. Privredni ciklusi se periodično ponavljaju i ne manifestuju se uvek u istom obliku ni trajanju. Privreda je u fazi recesije kada realni bruto nacionalni proizvod (BDP) ima trend pada u poslednja dva godišnja kvartala. U recesiji obim proizvodnje (output) i zaposlenost imaju tendenciju pada a cene su nefleksibilne i imaju silazni trend. Uglavnom, ekonomisti smatraju da konkurentne snage vode ka višem stepenu efikasnosti a konkurencija pruža značajan podsticaj tehnološkim i drugim inovacijama. Adam Smit je smatrao da „nevidljiva ruka” reguliše sve odnose na tržištu i sve postavlja na svoje mesto, što dovodi do toga da svaki pojedinac, vodeći računa o svojim interesima, u isto vreme doprinosi blagostanju svih. Uloga države se minimalizuje. Na tom osnovu liberalizma, razvila se nova doktrina – neoliberalizam. Liberalizam je ideologija nacionalne buržoazije koja je stavljala akcenat na principe individualnih sloboda i vladavini prava na nivou nacionalne države. Kao takva ona do određene mere štiti i zainteresovana je za socijalnu zaštitu svog naroda. Međutim, nosilac neoliberalne ideje jeste transnacionalna buržoazija koja nije zasnovana na socijalnim strukturama nacionalnih društava. Globalno posmatrano, ovo bogatstvo sve manjeg broja moćnih i bogatih pojedinaca, povećava se na račun siromaštva sve većeg broja ljudi u svetu.

Ključne reči: privredni ciklusi, kriza, neoliberalizam, liberalizam, slobodno tržište, država

UVOD

Reč “Krizu” je verovatno najčešće upotrebljavana reč poslednjih godina, jer je obuhvatila sve oblasti društva: ekonomska kriza, politička kriza, kriza morala i slično. Kriza je u suštini deo privrednog ciklusa a u vezi sa tim potrebno je istaći da se privredni ciklusi periodično ponavljaju. Proučavanje privrednih ciklusa ima dug istorijat, i usled nepostojećih kvantitativnih merila o kretanju i posledicama u privredi, opisivanje njihovog delovanja se izražavalo kao: panika, kriza, slom.... Samuelson i Nordhausu naveli takve primere iz davne istorije kao: *South Sea Bubble* iz 1720. godine, *Jay Cooke* panika iz 1772. godine, *Grover Cleveland* panika iz 1893. godine i čuveni bezbranski krah nazvan *Black Tuesday* iz 1929. godine (Samuelson i dr 1993: 156). Velika ili mala recesija, ona je deo privrednog ciklusa, odnosno jedna od njenih etapa, tako da se prvi deo rada bavi problematikom privrednih ciklusa.

¹ oljaivanovic@eunet.rs

² Ovaj rad je deo istraživačkih projekata pod šiframa 47009 (*Evropske integracije i društveno-ekonomske promene privrede Srbije na putu ka EU*) i 179015 (*Izazovi i perspektive strukturnih promena u Srbiji: Strateški pravci ekonomskog razvoja i usklađivanje sa zahtevima EU*), finansiranih od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

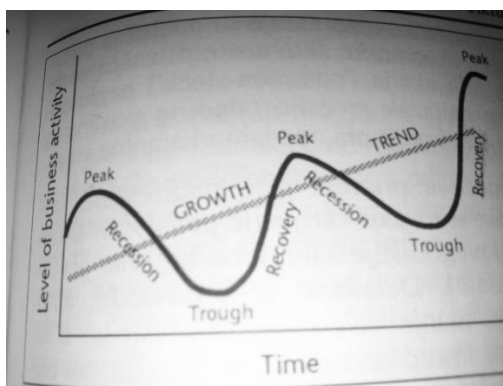
Savremena analiza privrednih ciklusa prati njihovo pojavljivanje prema etapama odnosno fazama. U suštini, postoje četiri faze ciklusa: recesija (*recession*), dno - depresija (*trough*), ekspanzija – oporavak (*recovery*) i vrh (*peak*), nakon čega opet sledi recesija pa redom.

Posebno pitanje koje muči naše stanovništvo da li je naša privreda još u recesiji pa nas tek očekuje dno ili smo dno već dotakli, nakon čega nas čeka oporavak odnosno ekspanzija. Recesija i oporak čine osnovne i glavne faze a vrh i dno označavaju tačke zaokreta u privrednom ciklusu. Ono što je sigurno je da se privredni ciklusi periodično ponavljaju i da se ne manifestuju uvek u istom obliku ni trajanju. Mada postoje navedene tradicionalne faze ciklusa, one su veoma različite sa stanovišta vremenskog trajanja ali i sa stanovišta intenziteta, zbog čega se ponekad nazivaju poslovne fluktuacije a ne ciklusi. Ne postoje standardni ni univerzalni oblici ciklusa.

1. KRIZE I PRIVREDNI CIKLUSI

Slika 1 pokazuje kretanje privrednih ciklusa u vremenu u odnosu na nivo privrednih aktivnosti. Slika predstavlja uobičajeni tok privrednog ciklusa na kome se jasno vidi smenjivanje njegovih uzastopnih faza. Može se uočiti da sve faze nisu identičnog vremenskog trajanja. Ako ih pažljivije pogledamo uočava se da podsećaju na planinske masive sa visinama i dolinama, ali da generalno imaju rastući trend. Važno je napomenuti da u praksi recesija ne mora uvek da znači veoma ozbiljnu i dugovremenu nezaposlenost a sa druge strane, vrh ciklusa ne mora da znači da se privreda nalazi na nivou pune zaposlenosti (nivo potencijalnog proizvoda).

Slika1: Privredni ciklusi

Izvor: (Josifidis, i dr., 1996: 163)

Teorijski, smatra se da je privreda u fazi recesije kada realni bruto nacionalni proizvod (BDP) opada u poslednja dva godišnja kvartala. U recesiji obim proizvodnje (output) i zaposlenost imaju tendenciju pada a cene su

nefleksibilne i imaju silazni trend. Nivo cena će nastaviti da pada u slučaju da recesija dugo traje i postane depresija. U fazi dna odnosno depresije, i zaposlenost i obim proizvodnje imaju najniži nivo, a u fazi oporavka postepeno dolazi do oživljavanja obima proizvodnje i porasta zaposlenosti. Ceo ciklus se završava na vrhu, kada je nacionalni proizvod blizu potencijalnog proizvoda, zaposlenost je na visokom nivou a cene uglavnom imaju tendenciju rasta.

Recesiju karakterišu tipične odlike:

- Krajnja potrošnja (potrošačka kupovina) signifikantno opada a sa druge strane stvaraju se zalihe trajnih potrošnih dobara. U takvom slučaju, koji karakteriše i privredu Srbije, privreda je prinuđena da smanji obim proizvodnje, što za rezultat ima pad realnog BDP-a, što kao posledicu smanjuje nivo investicionih aktivnosti.
- Prateći pad obima proizvodnje, smanjuju se i ponuda i tražnja sirovina i svih inputa, ali i cene drugih proizvoda.
- Kao posledica ovih tendencija, tražnja za radom se smanjuje, radnici ostaju bez zaposlenja odnosno povećava se nezaposlenost.

Sve ovo ima za rezultat značajno smanjenje profita, cene običnih akcija imaju trend pada. Sa smanjenjem tražnje za kreditima opadaju i kamatne stope. Teorijski bi to trebalo da bude tako, ali u našem bankarskom sistemu to nije slučaj. Kamatne stope na kredite u Srbiji su najviše u regionu. Poseban paradoks je da je prošle godine u Srbiji, pozitivan finansijski rezultat imao jedino bankarski sektor, dok realni sektor propada usled visokih kamatnih stopa, a povećava se iznos kredita koje realni sektor ne može da vrati.

Tipično za faze ekspanzije ili recesije je ponašanje vezano za investicione kupovine i kupovine drugih trajnih potrošnih dobara. Naime, tokom ekspanzije ove kupovine imaju intenzivan trend rasta, dok u fazama koje karakterišu našu privredu, u fazi recesije je obrnuto. Kupovine ovakvih dobara se odlažu čime se produžava upotreba postojećih dobara. Ovim pitanjima se bave teorije privrednih ciklusa: monetarna teorija (Hawtrey i Friedman), inovaciona teorija (Hansen i Schumpeter), psihološka teorija (Pigou i Bagehot), teorija nedovoljne potrošnje (Sweezy i Hobson) politička teorija (Tufte, Kalecki i Nordhaus), teorija ravnotežnog privrednog ciklusa (Barro i Lucas) i druge (Josifidis, i dr., 1996: 164)

2. „NEVIDLJIVA RUKA TRŽIŠTA“ I (NEO)LIBERALIZAM

U privredama većine savremenih industrijski razvijenih zemalja, proizvodnja i raspodela proizvoda se prvenstveno zasnivaju na privatnom a ne na javnom vlasništvu (sektoru). Prema jednom od najstarijih ekonomskih pravila, ovaj oblik privrede omogućava efikasnu alokaciju resursa. Međutim, postavlja se pitanje, ako su privatna tržišta efikasna, zašto i država ima svoju

ulogu u privredi? U svom kapitalnom delu "Bogatstvo naroda" iz 1776. godine, Adam Smit je tvrdio da će konkurencija navesti pojedinca da ostvarujući sopstveni interes (profit) ostvaruje, kao nevidljivom rukom i javni interes (Smith, 1937: 14)³. Pre ovog Smitovog dela, postojalo je široko rasprostranjeno uverenje da je za ostvarivanje najboljih interesa naroda, neophodna uloga države (Stiglitz, 2004:56). Neke zemlje ili pojedinci su imali velike koristi od aktivne uloge svojih država, mada istovremeno do napretka je dolazilo i u onim zemljama gde je uloga države bila mnogo manja i pasivnija. Bilo je situacija da i uprkos aktivnoj i snažnoj ulozi države napredak izostane, jer su resursi bili utrošeni na neuspešne državne projekte ili ratove. Uzimajući u obzir ova različita iskustva, Smit je došao do zaključka da nije neophodno oslanjati se na državu da bi poslovni poduhvat uspeo. On je smatrao da javnom interesu ide u korist ako svaki pojedinac radi u svom ličnom interesu. Država nema potrebe da proverava efikasnost rada jer će konkurencija sama eliminisati nekonkurentne proizvođače. Ovo je bio dobar uvod za kasniji razvoj liberalizma i neoliberalizma.

Ekonomisti uglavnom smatraju da konkurentne snage vode ka višem stepenu efikasnosti a konkurencija pruža značajan podsticaj tehnološkim i drugim inovacijama. Smit je smatrao da „*nevidljiva ruka*” sve odnose na tržištu postavlja na svoje mesto te dovodi do toga da svaki pojedinac, vodeći računa o svojim interesima, u isto vreme doprinosi blagostanju svih.

Međutim, praksa je tokom poslednjih dvesta godina, pokazala da u nekim značajnim instancama tržište ne deluje onako savršeno kao što to smatraju pristalice slobodnog tržišta i mehanizma njegove "*nevidljive ruke*". Ekonomije su prolazile kroz periode masovne nezaposlenosti i neiskorišćenosti kapaciteta i resursa, velika kriza iz tridesetih godina je ostavila bez posla mnoge koji su želeli da rade (nevoljna nezaposlenost), zagađenost je postala problem mnogih velikih gradova a sa druge strane došlo je do propadanja manjih ruralnih sredina (Stiglitz, 2004:56). U suštini ovo su karakteristike i ove poslednje krize.

U ekonomiji, klasična – liberalna ideologija je obeležila kraj XIX i prvu prvu polovinu XX veka. Za liberalni kapitalizam – liberalizam je karakteristično insistiranje na privatnoj svojini, radikalnom ograničavanju uloge države u privredi gde se njena uloga svodi na obezbeđenje uslova za slobodnu trgovinu, insistiranju na individualnim slobodama, vladavini prava, zaštiti privatne svojine i sprovođenju ugovora. Iz ovoga je jasno da se liberalizam zalaže za interese bogatih i moćnih, a sve to u funkciji povećanja materijalnog bogatstva malog sloja, na račun ogromne mase stanovništva. Samim tim, država

³ „...on ima na umu samo sopstvenu dobit i njega u tome, kao i u mnogim drugim stvarima, jedna nevidljiva ruka vodi k ostvarenju cilja koji nije imao na umu. Društvo ne mora uvek da bude na gubitku zato što u tome nije učestvovalo. Ostvarujući sopstveni interes, on društveni interes često unapređuje bolje nego onda kada zaista namerava da ga unapredi“

se našla u nezgodnoj poziciji i na meti napada liberala, jer se pojavila kao glavna prepreka u ostvarenju privatnih interesa, jer je suštinska uloga države da vodi računa o opštim i nacionalnim interesima koji se realizuju u korist velike većine građana.

Globalnom ekonomijom u XX ipočetkom XXI veka, bar u teorijskom smislu, vladala je ideologija liberalizma, odnosno neoliberalizma. Kao što je već navedeno, ona je zasnovana na principima slobodnog tržišta koje su još davno definisali i formulisali ekonomisti neoklasici u drugoj polovini XIX veka (Maršal i Valras), a koja se teorijski zasnivala na radovima ekonomista iz XVIII i XIX veka: Smita, Rikarda i Mila. (Neo)liberali su kreirali apstraktnu teoriju tržišne ravnoteže koja ima malo toga zajedničkog sa realnom ekonomijom i procesima koji se u njoj odvijaju. Ona se bazirala na ovde izloženoj teoriji Adama Smita da je "*nevidljiva ruka*" tržišta najbolji način da se kontrolišu čak i osnovni ljudski instinkti i dase usmeravaju za opšte dobro. Veruje se u apsolutnu efikasnost „*nevidljive ruke*“ tržišta, odnosno samoregulišućeg *laissez-faire* tržišta. (Dušanić, 2013: 5).

3. GLOBALNE POSLEDICE NEOLIBERALIZMA

U ekonomiji od kraja XX i početkom XXI veka dominira ideologija neoliberalizma. Postoji razlika između klasičnog liberalizma i savremenog neoliberalizma, mada ima mnogo sličnosti. Razlika se ogleda se u tome što je liberalizam ideologija *nacionalne buržoazije* koja stavlja akcenat na principe individualnih sloboda i vladavini prava na nivou nacionalne države. Kao takva, ona doneke mere štiti svoje stanovništvo i ni može da ostane potpuno nezainteresovana na socijalnu zaštitu svog naroda. Međutim, nosilac neoliberalne ideje jeste *transnacionalna buržoazija*. Ova nova vrsta buržoazije nije zasnovana na socijalnim strukturama nacionalnih društava i kreira posebno nadnacionalno društvo – svetsku oligarhiju. Kao takva, ona insistira samo na ekonomskoj efikasnosti i nije zainteresovana za pravičnost i socijalnu odgovornost. Globalno posmatrano, veliko bogatstvo sve manjeg broja moćnih i bogatih pojedinaca i/ili grupa, povećava se na račun siromaštva sve većeg broja ljudi u svetu (Polanyi, 2001:150).

Pored toga, moćni i bogati pojedinci su mogućnosti da kreiraju i usmeravaju intelektualnu i medijsku sliku prema svojim potrebama. Na taj način oni imaju mogućnost dautiču na sadašnjost i kreiraju budućnost, ali i da “preoblikuju” prošlost kako bi se ona intepretirala u skladu sa ideologijom moćnih i bogatih. Danas se mogu čuti tumačenja ekonomista da za krizu iz 30-ih godina prošlog veka nije odgovoran liberalni kapitalizam i finansijske špekulacije privatnog sektora, nego se kriza objašnjava pogrešnom politikom centralne banke. Prema tom shvatanju centralna banka nije štampala dovoljno novca i nije obezbedila potrebnu likvidnost privrede (Friedman i dr. 1963:120-130).

Razlika između neoliberalne teorije kojom se obećava blagostanje za sve i rezultata u praksi je evidentan. Posle 80-ih godina XX veka, kada je nastupio period neoliberalizma nije došlo do rasta svetske privrede kako su predviđali teoretičari neoliberalizma. Praksa je demantovala teoriju. Godišnja stopa rasta svetske privrede u 70-im godinama bila je na nivou od 2,4%, u 80-im 1,4%- što je upola manje, u 90-im 1,1% (Dušanić, 2011:56). Prvu deceniju ovog veka karakteriše globalna ekonomska kriza, uz istovremeni rast nezaposlenosti koji je poprimio zabrinjavajuće razmere.

Kopirajući sistem koji su primenile Sjedinjene države, i većina drugih zemalja je, u cilju sprečavanja finansijskog i privrednog kolapsa, pokušala finansijski da pomogne privatnim firmama dajući im značajne finansijske „infuzije“. Sa ciljem da se izbegnu veće posledice po privredu u celini, da recesija ne preraste u depresiju, podsticana je ukupna tražnja preko povećanja stimulativnih rashoda i smanjenja poreza. Države koje sumogle, pomagale su velikom broju ljudi koji su ostali bez posla. Iz tog razloga države su se zaduživale i povećavale svoj javni dug. Na taj način su gubici načinjeni u privatnom sektoru prebačeni na teret države.

4. POSLEDICE NEOLIBERALIZMA U SRBIJI

Posle političkih promena 2000. godine, Srbija je prihvatila neoliberalni program ekonomskih promena. U pitanju je takozvani Vašingtonski dogovor čije su osnovne karakteristike: široka liberalizacija, finansijska stabilizacija i sveobuhvatna privatizacija. Nepostojanje dugoročne strategije ekonomskog razvoja, ulogu strategije u Srbiji imaju memorandumi o budžetu i ekonomskoj i fiskalnoj politici, koji se kreiraju u saradnji MMF-om. Usvajanje ovih dokumenata je nametnuo kao uslov za dodelu MMF-ovih kredita Srbiji i njenom pristupu međunarodnom tržištu kapitala.

Do početka svetske ekonomske krize, većina potencijalno profitabilne državne i društvene imovine je već bila prodana čime su najatraktivnija preduzeća promenila vlasnike (uglavnom stranikapital) pri čemu je spoljni dug višestruko povećan. Spoljni dug je krajem 2000. godine iznosio 10,8 milijardi dolara, međutim u 2008. godini dostigao je visinu od 30,7 milijardi dolara. Situacija je još ozbiljnija ako se uzme u obzir činjenica da je tome je prethodio otpis duga od 4,7 milijardi dolara – od strane Pariskog i Londonskog kluba. Spoljni dug Srbije je 1990. godine iznosio oko 6,1 milijardu dolara, što znači da je u međuvremenu znatno narastao, iako nisu uzimani novi krediti, jer su uvedene međunarodne sankcije. To znači da se na dug zaračunavala osnovna i zatezna kamata.

Posledice krize u Srbiji su postojeće probleme uvećale i izazvale ogromnu štetu. Slobodno možemo reći da je kriza uništila kapital i kompletne industrijske grane, dovela do značajnog porasta nezaposlenosti i povećanja budžetskog deficita. Rast budžetskog deficita je nastao kao posledica smanjenja

javnih prihoda (zbog pada privredne aktivnosti), uz istovremeno povećanje javnih rashoda (usled stimulativnih izdataka kojima se pokušavalo pomoći privredi i osiromašenim građanima). Tako je naša zemlja kao i mnoge druge znatno povećala visinu ukupnog javnog duga.

Veoma loše stanje u kome se nalazi privreda Srbije je posledica, pogrešne ekonomske politike koja se godinama sprovodi, a svetska ekonomska kriza samo je ubrzala i otežala realno stanje. *“Bečarska ekonomija”* nikada ne traje dugo ali je sigurno da uvek ima neizbežan tužan kraj (Dušanić, 2008: 1-153). Ovu vrstu ekonomije karakteriše privatizacija i zaduživanje u inostranstvu, a dobijena finansijska sredstva uglavnom nisu investirana, nego su usmerena na tekuću budžetsku potrošnju. Naša privreda je u teškoj situaciji, i moglo bi se reći da se nalazi pred kolapsom, iako je iskoristila sve teorijske preporuke neoliberalnog koncepta. Najveći deo privrede je privatizovan. Strani investitori su kupili ono za šta su bili zainteresovani po relativno niskim cenama, uz novčane stimulacije za svako otvoreno radno mesto imaksimalno je liberalizovan uvoz. Domaće banke su uglavnom zatvorene a finansijski prostor je prepušten stranim bankama. Možda je ipak najgore što su se zadužili svi: država, privreda i građani. Iako su značajna finansijska sredstva ušla u Srbiju, to nije dalo značajnije i vidljive pozitivne rezultate (Katić, 2014: <https://nkatic.wordpress.com/author/nkatic/>). Depresiju u privredi prati emotivno depresivno raspoloženje stanovništva Srbije.

ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog, nameće se pitanje da li je uopšte moguće izaći iz začaranog kruga (neo)liberalizma, bez obzira na njegove katastrofalne posledice za većinu stanovništva? Delovalo je da je kriza iz 30-ih godina prošlog veka uništila iluziju liberalnog kapitalizma o funkcionisanju *„nevidljive ruke“* tržišta, ali je novi *laissez-faire* – neoliberalizam doveo do aktuelne svetske krize. Međutim, pitanje je da li bi okončanje neoliberalizma bilo istovremeni kraj ideje o samoregulišućem tržištu ili bi se (neo)liberalizam javio u nekom novom obliku. U stvarnosti je savremeni neoliberalizam doživeo evidentan neuspeh, kao što je to bilo i sa liberalizmom 30-ih godina prošlog veka. To nikako ne mora da znači da se društvo u budućnosti neće ponovo suočiti sa nekim novim oblikom liberalizma, jer je ovo ideologija moćnih i bogatih.

Možemo da se nadamo da će izlazak iz poslednje krize biti uspešniji i manje bolan, nego izlazak iz krize iz 1929. godine. Posle tri godine velikog pada, svetska privreda je ušla u dugotrajnu depresiju, a nakon toga u Drugi svetski rat. Do realnog oživljavanja globalne privrede je došlo tek četvrt veka posle izbijanja krize. Neki teoretičari i naučnici smatraju da aktuelna globalna kriza označava kraj tzv. perioda *„velikog spokojstva“*, kada su se svetske krize događale samo nekoliko puta u jednom veku. Oni smatraju da je ovo početak epohe *„velike nestabilnosti“*, kada krize mogu postati stalni pratilac, odnosno

svakodnevnicu svetske ekonomije, a središte krize se samo geografski premešta i menja regione koji su pogođeni.

Ekonomski filozofija – neoliberalizam, koja počela 80-tih godina XX veka a dominira poslednjih 15 godina, se smatra razlogom mnogih grešaka učinjenih u državnom i privatnom sektoru. Ova doktrina je imala uticaj na donošenje pogrešnih rešenja kako u državnom tako i u privatnom sektoru, čime je doprinela pojavi i intenziviranju krize. Utemeljen je stav da tržište ima sposobnost samoregulisanja, odnosno da ne postoji potreba državnog uplitanja u privredne aktivnosti i regulisanja odnosa na tržištu. Ova doktrina je takođe uticala na vođenje pogrešne politike centralnih banaka.

Poslednja kriza je najozbiljnija globalna kriza u prethodnih 80 godina, ali to nije pojava koje se nije mogla predvideti ili izbeći. Ova kriza je delo globalnog ekonomskog stava pogrešnih odluka, tj. rezultat grešaka privatnog sektora i nepravilne politike države. Za definitivnu i konačnu izlaz iz krize neophodno je uspostaviti prave razloge, odnosno odrediti dijagnozu zbog kojih je ona nastala. U nastanku krize svoju ulogu su imale politička praksa, ali i ekonomska teorija, vođena neoliberalnom filozofijom.

LITERATURA

1. Dušanić, J., *Neoliberalizam i kriza*, Ekonomska politika, 19.03.2013.
2. Dušanić, J., *Destrukcija ekonomije-knjiga treća*, Krug Commerce, Beograd, 2011.
3. Dušanić, J., *Bečarska ekonomija – Tranzicija u Srbiji*, Beogradska poslovna visoka škola strukovnih studija, Beograd, 2008.
4. Josifidis, K., Đukić, Đ., *Makroekonomija*, Futura publikacije, Novi Sad, 1996.
5. Katić, N., *Varljiva statistika zaposlenosti*, <https://nkatic.wordpress.com/author/nkatic/>, 12.03.2014.
6. Polanyi, K., *The Great transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Bacon Press, Business & Economics, 2001.
7. Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D., *Economics*, Thirteenth Edition, McGraw-Hill Book Company, New York etc, 1993.
8. Stiglitz, J., *Ekonomija javnog sektora*, Ekonomski fakultet Beograd, Beograd, 2004.
9. Smith, A., *The Wealth of Nations*, New York, Modern Library, 1937. Prvi put objavljeno 1776.
10. Friedman, M., Schwartz, A., *Monetary History of the United States, 1867-1960*, Princeton University Press, 1963.

11. Radovanović B., Kočović, M., *Industrial policy for economic development: the perspectives for Serbia*, Economic Sciences on the Crossroad, Institut ekonomskih nauka, Beograd, 2013.
12. Bjelić, P., *International trade*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011.
13. Reinert, E., *How rich countries got rich and why poor countries stay poor*, Constable&Robinson Ltd., London, 2007.
14. Savić, Lj., Bošković, G., *Uticaj svetske ekonomske krize na razvoj srpske industrije*, Industrija, 4/2011, Ekonomski institut, Beograd, 2011.
15. FREN, *Serbian Post-Crisis Economic Growth and Development Model 2011-2020*, FREN, Belgrade, 2011.

SUMMARY

NEOLIBERAL DOCTRINE –THE REASON OF ECONOMIC CRISIS AND RECESSION IN PHASE OF ECONOMIC CYCLES

The aim of this paper is to point out the connection between neoliberalism, which was the main economic doctrine of the past 15 years, with the onset of the crisis as part of the economic cycle. Modern analysis of business cycles monitored their movements according to the phases: recession, the bottom and top of the recovery. Business cycles are repeated periodically and not always manifest in the same form of term. The economy is in a phase of recession, when real gross domestic product (GDP) has a downward trend in the last two quarters of year. In the recession, the volume of production (output) and employment tend to fall and prices are inflexible and a downward trend. Generally, economists believe that competitive forces lead to a higher level of efficiency and competition provides a significant boost to technological and other innovations. Adam Smith believed that the "invisible hand" regulates everything related to the market and everything is put in its place with the result that each individual, taking into account their interests, at the same time contributing to the well-being of all. The role of government is minimized. On that basis-liberalism, has developed a new doctrine – neoliberalism. Liberalism is the ideology of the national bourgeoisie that placed emphasis on the principles of individual liberty and the rule of law at the level of the nation-state. As such, it is to some extent protected and is interested in the social welfare of its people. However, the holder of neoliberal ideas is a transnational bourgeoisie, which is based on the social structures of national societies. Globally, this wealth of ever-smaller number of powerful and wealthy individuals, increased on account of the poverty of the growing number of people in the world.

Keywords: business cycles, crises, neoliberalism, liberalism, free markets, state